

“Bu ağacı diktim ben haç diye ölülerime.”

Leon Z. Surmelian,
“Ağaç Dikmeye Dair”

u s u l g e r e ğ i

Bu kitap, Leon Z. Surmelian'ın *I Ask You, Ladies and Gentlemen* (E. P. Dutton, New York, 1945) adlı romanının çevirisidir.

Kitabın sonuna eklenen albümdeki aile fotoğrafları Hasmig Surmelian kişisel arşivinden alınmıştır.

İngilizce orijinal metindeki Türkçe ve başka yabancı dillere ait kelimeler *italik* dizildi. Tarafımızca yapılan eklemeler, köşeli ayrıçla gösterildi.

Türkçe yazımda Adam Yayınları'nın *Ana Yazım Kılavuzu* (Epsilon Yay.) temel alındı, Necmiye Alpay'ın *Türkçe Sorunları Kılavuzu*'dan (Metis Yay.) yardımcı kaynak olarak yararlanıldı.

Leon Z. Surmelian eserlerinin yayın haklarını elinde bulunduran Torkom Postajian'a teşekkürlerimizle.

y a y ı n c ı n ı n n o t u

**SORUYORUM SİZE
HANIMLAR ve BEYLER**

A r a s Y a y ı n c ı l ı k
İstiklal Caddesi, Hıdıvyal Palas 231/Z
34430 Tünel, Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 252 65 18 - 243 06 02
Fax: (0212) 252 65 19
info@arasyayincilik.com
www.arasyayincilik.com
Sertifika No: 10728

ARAS - UĞU 139

Leon Z. Surmelian
Soruyorum Size Hanımlar ve Beyler

Yayına Hazırlayan
Nivart Taşcı

Kapak Tasarımı
Aret Gıdır

Kapak Fotoğrafi
Sürmelyan ailesi, Trabzon, 1913

© Aras Yayıncılık, 2013
ISBN 978-605-5753-39-9

Baskı ve Cilt
Ertem Basım Ltd. Şti. / Ankara
Tel: (0312) 640 16 23 Faks: (0312) 640 16 24
Sertifika No: 26886

Kasım 2013, İstanbul

SORUYORUM SİZE HANIMLAR ve BEYLER

ROMAN

LEON Z. SURMELIAN

William Saroyan'ın önsözüyle

ÇEVİREN
ZÜLAL KILIÇ

LEVON ZAVEN SÜRMELYAN
(1905, Trabzon-1995, Los Angeles)

Levon Zaven Sürmelyan (Leon Z. Surmelian)

Şair ve yazar Levon Sürmelyan, 1905'te Trabzon'da doğdu. 1915'te çıkarıldığı ölüm yolculuğunda anne ve babasını kaybetti, şans eseri hayatta kaldı. Bir süreliğine Batum'a geçti; Ruslar Trabzon'u işgal edince Mıkhitaristler Birliği'nin okuluna (*Mıkhitaryan Miapanutyen Varjaran*) devam etmek üzere doğduğu kente geri döndü. Rus Devrimi patlak verince tekrar kaçıp bir süre Kafkaslarda yaşadıkdan sonra eğitimini İzmit'teki Armaş Tarım Okulu'nda (*Armaşi Küğadındesagan Varjaran*) sürdürdü. Okul Ermenistan'a nakledilince bir yılını Nor Bayazıt'ta bir yetimhanede geçirdi; 1921 baharında İstanbul'a kaçıp Getronagan Lisesi'ne devam etti.

Sürmelyan yazın hayatına 16 yaşında Ermenice şiirler yazarak başladı. Bunlar Vahan Tekeyan'ın editörlüğündeki *Joğovurti Tzayn* gazetesinde yer aldı. İlk ve tek şiir kitabı *Luyz Zvart*, yine Tekeyan'ın desteğiyle, 1924 yılında Paris'te yayımlandı.

Edebiyattaki başarısına rağmen tarım okumak isteyen Sürmelyan, 1921'de Kansas Devlet Üniversitesi'ne kabul edildi. Ne var ki 1922'de göç ettiği ABD'de, hayatına tarım değil, edebiyat yön verdi.

Edebi faaliyetini İngilizce sürdüren Levon Sürmelyan, 1931'de Los Angeles'ta haftalık *Armenian Messenger*'ı yayımladı. Bu, aynı zamanda ABD'de İngilizce çıkan ilk Ermeni gazetesi oldu. Daha sonra Metro-Goldwyn-Mayer'de senaryo yazarlığı yaptı, *Modern Screen Magazine* için Cyril Vandour mahlasıyla yazılar kaleme aldı.

Sürmelyan asıl üne *I Ask You, Ladies and Gentlemen* (1945) ile erişti; roman birçok dile çevrildi. Veremli bir gencin hayata tutunma mücadelesini anlattığı ikinci romanı 98,6° (1950) basında geniş yankı buldu. 1958-1969 yılları arasında California Üniversitesi ve çeşitli yüksek-öğrenim kurumlarında İngilizce ve edebiyat dersleri veren Sürmelyan'ın nesir tekniği üzerine yazdığı *Techniques of Fiction Writing: Measure and Madness* (1968) adlı çalışması ders kitabı olarak da kullanılmaktadır.

İngilizceye çevirdiği Ermeni kahramanlık destanı *Daredevils of Sassoun: The Armenian National Epic* 1964'te, Ermeni halk hikâyeleri derlemesi *Apples of Immortality: Folktales of Armenia* 1968'de, UNESCO'nun desteğiyle yayımlandı.

1957'de Zarmig Gürcüyan ile evlendi.

Amerika Yazarlar Kongresi üyeliği, Pasifik Kıyısı Yazarları Konseyi Kaliforniya başkanı ve Amerika Ermeni Yazarlar Derneği başkanlığı yapmış olan Sürmelyan 3 Ekim 1995'te, Los Angeles'ta yaşama veda etti.

Önsöz

William Saroyan

Bu, gerçekten yaşayan, kültürlü insanların sahip olduğu o iyi güçle, masumiyetle, mizahla dolu, vakur, nazik, medeni bir kitap.

Leon Z. Surmelian savaş yıllarında düşmanı kandırıp da ölmeyen çok sayıda Ermeni çocuktan biri. Bu çocukların öyküsünü artık herkes çok iyi biliyor. Franz Werfel bunun bir bölümünü *Musa Dağ'da Kırk Gün*'de (The Forty Days of Musa Dagh), Elgin Groseclose da biraz daha fazlasını *Ararat*'ta anlatır.

Ama burada ilk kez, bizzat o çocukların birinden, *tüm* öykü anlatılıyor. Onların yaşamları değilse de, dünyaları yok edildi. Çocukların birçoğu şimdi Sovyet Ermenistan'da, Rusya'da, İran'da, Suriye'de, Yunanistan'da, Kanada'da, Meksika'da, Güney Amerika'da ve Amerika'da. Birçoğu eski memlekette, yok edilen dünyayla birlikte öldü. Daha güçlü ya da daha şanslı olan arkadaşları onları asla unutmayacak. Onların düşmanları belli bir ulus ya da belli bir halk değildi. Düşmanları, herhangi bir ibret öyküsündeki Kötülük kadar soyut bir 'Kötülük'tü. Bu çocukların masum oldukları kuşkusuzdu. Onlar eğer bir ulusa aitlerse,

bu ancak çocuk ulusu olabilir. Kimseye kötülük etmemişlerdi. Fakat yine de insanlardaki Kötülük onları yok etmeye çalışmıştı; ve bu çocuklar, gerçekte değil de sanki yalnızca bir öyküde gerçekmiş gibi, hayatta kalmışlardı.

Leon Z. Surmelian eski memleketten Amerika'ya geldi ve yaşamının yıkık efsanesini tamire koyuldu.

Bu kitap bu tamirin hikâyesini anlatıyor.

Bu içinde nefret olmayan bir hikâyedir, çünkü nefret ve ölüm birbirlerinin eşidir; oysa bu, yaşamın hikâyesidir.

Soruyorum Size Hanımlar ve Beyler şimdiye dek okuduğum en güzel yazılmış bazı bölümleri içeriyor. Kitabın tümü neredeyse lirik bir şiir. Surmelian'ın tarzı basit ve gösterişsiz, sıcak ve komik, ama aynı zamanda uygar ve akıllı kişilerin hüznüyle dolu.

Bu kitabın herhangi birini hayal kırıklığına uğratacağımı düşünemiyorum. Okuduğum en güzel ve heyecanlı öykülerden biri bu. Bunu, Leon Z. Surmelian'ın dostum olmasına rağmen söylüyorum.

Ben, büyük ve iyi bir kitabı gördüğümde tanırım.

**SORUYORUM SİZE
HANIMLAR ve BEYLER**

1

~

Ölümlükle Tanışma

Neredeyse sekiz yaşındayken, annem parlak bir sonbahar sabahı beni anneanneme götürdü, çünkü Harutyun Dayı Paris'ten dönmüştü. Herhalde onu birkaç kez görmüştüm, ama hatırlamıyordum. Harutyun Dayı hakkında tek bildiğim; büyük bir avcı, Ermeni Devrimci Federasyonu üyesi ve çocukluk kahramanım olan Levon Dayı'ma, Paris'ten, *dachshund* cinsi küçük bir köpek gönderdiğiydi. Trabzon bahçelerinde narlar kızıl bir neşeyle patlıyorlardı; portakal ve limon mevsimiydi; seyyar satıcılar sokaklarda kestane kebab ve kavrulmuş mısır satıyorlardı. Denizden sıcak bir rüzgâr esiyordu; hava serin ve kuruydu. Benim için bayram günü gibiydi bu; ama annem son derece kederli ve düşünceliydi.

Harutyun Dayı'ya hoş geldin demek üzere akrabalar ve dostlar anneannemin evinde toplanmışlardı. Ama gariptir ki, hepsinin yüzünde ciddi, acılı bir ifade vardı. Haşmetli bir hanım olan anneannem yüzünde, yüreğin-

deki acıyı benden gizleyemeyen yarı resmi bir gülümsemeyle bu topluluğa nezaret ediyordu. Hepimiz endişeyle Harutyun Dayı'nın limandan gelmesini bekliyorduk. Çok geçmeden kapıya bir fayton yanaştı ve Levon Dayı yanında çok uzun boylu, zayıf birisiyle arabadan indi. Anneannem adama sarıldı, yanaklarından öptü; annemle diğerleri de aynı şeyi yaptılar. Herkes çok mutlu gibi görünüyordu; ama ben bu karşılama da bir şeyin doğru olmadığını biliyordum.

Harutyun Dayı, Levon Dayı'dan bir iki yaş büyüktü; herhalde o zaman yirmi üç-yirmi dört yaşında olmalıydı. Fransız ressamlarınki gibi küçük, sivri, kahverengi bir sakalı vardı; omuzları çok uzun boylu adamlarda olduğu gibi çöküktü. Onda, soylu ruhlarda bulunan seçkin bir hava vardı. Annemin aile fertlerinin özelliği olan o ince vakar, Paris'ten gelen, okumuş kardeşinde özellikle göze çarpıyordu. Başka adamlara, örneğin babamın tarafındaki yetişkin erkek akrabalara benzemiyordu. Duruşunun asaleti ve aydın gözlerindeki tatlı kederle, her kalabalıkta göze çarpacaktı. Bende son derece olağandışı bir etki bıraktı.

Göründüğü kadarıyla dayım çok yorgundu, dinlenmesi gerekiyordu. Onu yukarı çıkarıp, güneşli bir odada yatağa yatırdılar; bu, birçok oda kapısının kapalı, perdelerin çekili olduğu, ancak cenaze evine benzetebileceğim kendine özgü bir kokusu olan, anneannemin kasvetli evindeki fiilen tek güneşli odaydı. Ev büyük, eski bir binaydı; giriş katındaki çok büyük hol mermer benzer, yer yer sararmış ve çatlamış malta taşıyla döşenmişti. Kentteki kendi hamamı olan çok az evden biriydi –bu bir soyluluk göstergesiydi. Ama anneannem şimdi kibar bir yoksulluk içinde yaşıyordu. Üst kattaki salonda anne

tarafından dedemin, yoğun yaldızlı bir çerçevedeki portresi asılıydı. Şu anda bile gözlerindeki iyi kalpli ifade, o yakışıklı yüz ve taktığı kolalı yakalık ile papyon kravat gözümün önünde. O dönemlerde Hıristiyan erkeklerin çoğu hâlâ geleneksel kıyafetler giyerlerdi, ama dedem resimde Avrupalı bir bey gibi giyinmişti. Ben doğmadan birkaç yıl önce Türkler bir katliamda onu öldürdükleri zaman, dedem cemaatimizin lideri ve hükümet nezdindeki sözcüsü; önde gelen adamlarımız arasında en etkili ve ilericisi; Trabzon'da ilk Avrupa tarzı fabrikayı, her şeyin, Hıristiyan ve Müslüman herkesi hayrete düşürecek şekilde makineyle yapıldığı büyük bir un *fabrikasını* açan kişiydi. Bu ünlü *fabrika* şimdi başkasının elindeydi ve her önünden geçtiğimizde annemin gözleri dolardı. Şehit düşen babasının yerini alması ve geçmişin yaralarını sarması beklenen Harutyun Dayı ise Paris'ten gelmişti ve yukarda, güneşli bir odada yatıyordu.

Yatağından hiç çıkmadı. Orada, İsa gibi yatıyordu. Annemle birlikte onu her hafta iki üç kez ziyaret ediyordum; soylu havasında şimdi yüce, azizlere yakışır bir şey hissediliyordu. Dayım bana Fransızca derslerimde yardım eder, ben de ona okulda öğrendiğim, yarı askeri beden eğitimi hareketlerini gösterirdim. Jimnastikte bütün komutlar Fransızca verilirdi.

Repos!

Gardez-vous!

En avant, MARCHÉ!

Un deux gauche droit, un deux gauche droit!

Hep askercilik oynardım; tüfeği, kılıcı ve diğer teçhizatı da olan bir asker üniformam vardı. Emrindeki dev-

rimci çeteleriyle Osmanlı İmparatorluğu'nun gücüne meydan okuyan Ermeni ulusal kahramanı Antranig için savaşıyordum.

Bazen Harutyun Dayı'yı yatakta yazı yazarken bulurdum; huşuyla izlediğim, esrarengiz bir taslak tomarı da vardı. Kentte doğup yetiştiği halde, yurtsever nedenlerle Fransa'ya tarım okumaya gitmişti. Annemin ailesi önde gelen yurtsever ailelerdendi, ama Levon Dayı kılıca eğilimli ve her zaman silahlıyken, Harutyun Dayı halkına kalem ve sabanla hizmet etmek istemişti. Aslında dayımın bir şair olduğunun şöyle böyle farkındaydım.

Yatakta da klasik bir veremli şair tablosu çiziyordu. Birkaç ay içinde bir deri bir kemik kaldı. Bir gün anneannem anneme, "Dün gece iyileşmekten umudunu kesti," dedi. "Levon'a tabancasını vermesi için yalvardı; kendini vurmak istiyordu. Onu sakinleştirmek için çok uğraştık. Ah Tanrım, ah Tanrım!"

Annemin dudakları titriyordu, ama dayımın odasına girdiğimizde, canlı ve neşeli davrandı. Dayım da bana her zamankinden fazla İsa gibi görünüyordu. Ne kadar çok seviyordum onu!

Her gece yatarken Tanrı'ya Harutyun Dayı'mı iyileştirmesi için dua ediyordum. Kaç kez iyileşmekte olduğunu sandık, zavallı annem de biraz olsun gülümsedi. Ama bunu kaçınılmaz bir kötüleşme izledi ve birkaç gün boyunca bir iki sözcük söyleyecek gücü bile olmadı. Bu tekrarlayan kötüleşme dönemlerinde gözlerindeki irkiltici, hayaletvari bakışı gördüğümde ağlamak istiyordum.

Paskalyadan kısa süre önce harika bir bahar günü öğleden sonrasıydı. Okuldan henüz dönmüştüm ki, anneme bir haber geldi: Harutyun Dayı "ağır hastaydı" ve

doktorlar “konsültasyon” yapıyorlardı. Annem, dışarı çıktığında giydiği ipekli çarşafa bürünüp, beni hızla annem evine götürürken sessizce ağlıyordu. Annem hemen hiçbir zaman bensiz dışarı çıkmazdı.

Anneannemin evine geldiğimizde Levon Dayı’yı loş misafir odasında yalnız, başı önüne eğilmiş ağırlarken gördüm; siyah saçları karmakarışık, yüzünü elleriyle kapatmıştı. Bir an için başını kaldırıp, kan çanağına dönmüş gözlerle bize baktı. Konuşmadı. Annem bana holde durmamı söyleyip, yukarı Harutyun Dayı’nın odasına çıktı. Durumun ciddiyetini hissetmiştim, ama Harutyun Dayı’nın ölümün pençesinde olduğu aklıma gelmemişti. Daha önce hiç ölen birini görmemişim. Bir hayvanın, diyelim ki bir köpeğin ölümüne bile tanık olmamıştım; birçok çocuğun o korkunç ölüm kavramıyla ilk tecrübesi böyle olur. Orada, Harutyun Dayı’nın odasında neler olup bittiğini öğrenme kaygısıyla gizlice merdivenlerden yukarı çıktım, ama doktorların sesini duyunca geri döndüm. Annem birkaç dakika sonra, gözlerini bir mendille silerek aşağı indi. “Sen eve git,” dedi. “Harutyun Dayı ölüyor. Ben bu gece burada kalacağım.”

Böylece o uğursuz haberi eve götürmek, babaanneme, erkek kardeşime ve kız kardeşlerime Harutyun Dayı’nın ölmekte olduğunu söylemek bana düştü. Biz çocuklar ağladık, ama seksen altı yaşında, tumturaklı bir kadın olan babaannem yalnızca “Tanrı ruhunu aydınlatsın” deyip, oturma odasında, sobanın yanında bağdaş kurmuş otururken, tespihini çekmeye devam etti. Babaannem şehrin bir ucundan ötekine yürüyebildiği ve gözleri benden daha iyi gördüğü halde, sakince kendi ölümünü bekliyordu ve gözyaşı dökme faslını aşmıştı.